

DEDEM KORKUT'UN KAZAN BEY OĞUZ-NÂMESİ
(Hikâyet-i Oğuz-nâme-i Kazân Bég ve Gayrı)
-Metin ve Açıklamalar-

Yazar : KAÇALIN, Mustafa S[inan]
Yayınevi : Kitabevi, 288
Yer & Yıl : İstanbul, Ocak 2006
Sayfa : 406 s.

Dr. İbrahim TAŞ
S. Ü. Fen Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ibrahimhakantas@hotmail.com

Dede Korkut Kitabı'nın, son yıllarda yapılan yayımları üzerine, Vatikan yazmasını içeren yeni bir yayımı daha eklendi.¹ Bu çalışma, Vatikan yazmasının bağımsız olarak ele alındığı üçüncü yayımdır.² Bu yazımızda bu yayımı tanıtmak istiyoruz.

Kitap, genel olarak, altı hikâyelik Vatikan yazmasının yazıçevriminden oluşan "Metin" (27-106), metin bölümündeki sorunlu sözcüklerin tartışıldığı "Açıklamalar" (108-279), açıklamalar bölümünde tartışılan dört yüzün üzerinde sözcüğün dizildiği "Dizin" (283-289), Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Kitapları, numara 1390'da kayıtlı, Yazıcızâde'nin *Târîh-i Âl-i Selçuk* adlı eserinin baş tarafında bulunan ve iki yapraktan oluşan *Oğuz-nâme* parçasının yazıçevriminden oluşan "Metin" (294-301), asıl metinde geçen sözcüklerden bir seçki yapılarak hazırlanan "Sözlükçük" (307-331) ve uzunca bir yer tutan "Kaynaklar" (333-406) bölümünden oluşmaktadır.

"Birkaç Söz"den (7-10) öğrendiğimize göre çalışmada, Gökyay'ın 1973'te³ çıkan kitabından sonraki yayımlar göz önünde bulundurulmuştur. Bu arada, eserin bütünlüklü yapısının 1998'de sona ermesine karşın 2001'de yayımlanan Tezcan-Boeschoten⁴ ve Tezcan⁵ çalışmalarından da yararlanılmıştır. Yazar, *Dede Korkut*

¹ KAÇALIN, Mustafa S., *Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuz-nâmesi Hikâyet-i Oğuz-nâme-i Kazân Bég ve Gayrı -Metin ve Açıklamalar-*, İstanbul, Ocak 2006: Kitabevi 288.

² İlk ikisi: AŞIROV, Annagurban, *Kitabı Dedem Korkut ve Hekayâtı Oğuznameyi Gazan Beg ve Gayrı*, Aşgabat 1997; TEZCAN, Semih ve Hendrik BOESCHOTEN, *Dede Korkut Oğuznameleri*, İstanbul 2001: Yapı - Kredi Yayınları - 1441. Kâzım Taşkent Klasik Yapıtlar Dizisi - 39.

³ GÖKYAY, Orhan Şaik, *Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul 1973: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları.

⁴ Semih Tezcan ve Hendrik Boeschoten, *yg.*

⁵ TEZCAN, Semih, *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*, İstanbul 2001: Yapı - Kredi Yayınları - 1457. Edebiyat - 394.

Kitabı'nın eldeki yazmaları 16. yy. sonlarından kalma olsa bile hikâyelerin gerçekte Moğol döneminde (1239-1327), ateşli silahların kullanılmasından önce oluşmuş olabileceğini destekleyici bilgilerle ortaya koymuştur. Metnin kendine özgü yanının yanlışları olduğuna, kulaktan ve sestten kaleme geçirildiği için aslilikten uzaklaşıldığına dikkat çekilmiştir. Bu tespitler, gerçekten de, metnin, çözümü güç birçok sorunu taşıdığına da gözler önüne sermektedir. Bu arada dipnot bilgilerinde (1. dipnot, 8. s.) “savaşçı erkek pars” anlamındaki *alp er tonga*'nın *a+fārsī+alp* “Fars olmayan yiğit” olup olamayacağı sorusu dikkati çekiyor.

“Yazma Üzerine”de (11-17), Vatikan yazması tanıtılmış; bu yazmanın Dresden yazmasına göre 6 hikâyesi eksik olmasına rağmen daha öncelikli kabul edilmesi gerektiği yönler sıralanmıştır. Ayrıca, “Vatikan yazmasının, genel olarak Dresden yazmasından daha doğru olduğu ve metni iyi anlayan biri tarafından yazıldığı, Dresden yazmasında açık olarak Azeri Türkçesi göze çarptığı, Vatikan yazmasının ise Eski Osmanlıcaya daha yakın olduğu” belirtilmiştir. Yazar, kimi okuma önerileri ile de Vatikan yazmasının Dresden yazmasına göre daha eski olması gerektiğini göstermiş (*Ayna Melik*, *Ķutlu Melik* (V. 60^a₆); *Evnüg Ķal'ası* (V. 68^b₁₀, 69^a₄), *ķana ķoķa bulaşdur-* (V. 74^b₁₁) okuyuş ve açıklamaları için bk. 14. s.); iki yazma arasındaki kimi yapı (gramer) ayrılıklarını da destekleyici bilgi olarak kullanmıştır (Vatikan yazmasında, Dresden yazmasındaki *ile* yerine *+n*'nin kullanılması, *-anda* zarf-fiil eki yerine *-duķda* zarf-fiil ekinin kullanılması vb.). Son olarak iki yazmadaki “söz karşılıkları” da sıralanmıştır (*aķlu* (V. 40₃) = *ķaralu* (D. 104₂), *aķ-ıla ķara* (V. 11₇) = *aķlu ķaralu* (D. 21₇), *aķıt-* (V. 75₉) = *uķur-* (D. 138₉) vb. vb.).

“Kısaltmalar” (19-23) listesinin sonuna ek olarak metindeki “sayfaların yaprak karşılıkları” aktarılmıştır (23. s.).

Dede Korkut Kitabı, bilindiği gibi, pek çok sorunu barındıran bir metindir. Bugüne değin tartışma konusu edilen pek çok sözcük için Kaçalın, özgün okuma-açıklama önerileri getirmiş, bunları doyurucu bir biçimde açıklamıştır. Bunlardan kimilerini aktarmak istiyorum:

Ķazān (V. 58^b-01 ve başka yerler): Kaçalın, *Ulaş oğlı Salur Ķazan* isimindeki *Ķazan*'ı Arapça *ķasan*'dan getirmiş; Tü. *ķ-* < Ar. *ķ-*, *-z-* < *-s-*, */z/nin /z/* ile yazılabilmesi ve adların hadiselerle göre verilmesi hususunda verdiği örneklerle de görüşünü desteklemiştir (108_{01:01}. s.).

şoy şoyla- (V. 58^b-07 ve başka yerler): Kaçalın, Tezcan'ın (2001: 37) ibareyi *sav* “söz” (< *sab*) sözcüğünden getirmesine ek olarak *şoy*'un Fa. *sū* “yan, dolayı, taraf, canib, savb”dan gelebileceğine ve böylece *şoy şoyla-* deyiminin “iz izlemek, iz sürmek, tarafına konuşmak, etrafıca anlatmak” biçiminde yorumlanabileceğine işaret etmiştir (114_{01:08}. s.).

üz kılıç (V. 59^a-03 ve başka yerler): Ergin ve Gökyay'ın *öz kılıç* okudukları ibareyi, Tezcan (2001: 42) *uz kılıç* “hünerli kılıç, usta işi kılıç” olarak yorumlamış; ancak başka metinlerde bu okuyuşu destekleyecek kullanımları bulamadığını belirtmiştir. Kaçalın ise, bu ibareyi, DLT *üz* “yağ” sözcüğünü dikkate alarak “yağlı,

ULA

Anadolu'nun Türkler tarafından fethedildiği Beylikler döneminde Muğla dolaylarına yerleşen Menteşoğulları Beyliğinden Ulama Bey bugünkü Ula'nın olduğu yeri fetheder.

Fethedilen yeni yere önceleri Ulama adı verilir. Bu ad zamanla Ula'ya dönüşür (Önal 2002: 147-148).

ANTALYA

Eskiden Antalya Side'nin olduğu yermiş. Bundan iki bin yıl önce Bergama Kralı İkinci Attalos Side'yi almak ister, ama bir türlü alamaz.

Bunun üzerine bugünkü Antalya'yı kurar.

Şehre kralın adına bağlı olarak Attaleia denilmiş, bu ad zamanla Adalya ve en sonunda ise Antalya'ya dönüşmüş (Önder 1972: 57).

BİTLİS

Doğuya sefere giden İskender, Bitlis'in olduğu yeri beğenir ve buraya kölesi Beatlis'ten kendisinin bile fethedemeyeceği bir kale yapmasını ister.

Sefer dönüşü inşa edilen kaleyi almaya çalışan İskender kaleyi alamayınca; kölesi Beatlis'i azat eder, kaleyi ve civarını ona verir.

Zamanla, kale civarına kurulan şehre Beatlis'in adı verilir.

Bu ad zamanla Betlis, Bitlis değişerek Bitlis olarak kalır (Gülmez 1995).

İZMİR

Bir zamanlar Anadolu'yu yakıp yıkan, erkekleri esir edip öldüren ve kadınlardan oluşan Amazonlar çetesi vardır.

Amazonlar Ege sahillerinde gezerken, İzmir'in olduğu yeri beğenirler ve buraya bir şehir kurmaya karar verirler.

Kurulan bu şehre çete lideri Zmirna'nın adı verilir. Zmirna adı zamanla İzmir'e dönüşür (Önder 1972: 31-32).

KAYNAKLAR

- ALPEREN, Bilal Bülent (2001), *Beyşehir ve Tarihi*, Konya.
- AYDIN, Süheyla (2002), *Türk Halk Edebiyatından Örnekler*, Konya (Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü bitirme tezi).
- GÖKYAY, Orhan Şaik (1984), "Türkçe Yer Adlarında Kişilerin ve Olayların Payı", *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri 11-13 Eylül 1984 Ankara*, Ankara, 243-257.
- GÖNEN, Sinan (2004), *Anadolu'da Yer Adlarına Bağlı Olarak Oluşan Efsaneler Üzerine İncelemeler*, Konya (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- GÜLMEZ, Uğur (1995), *Bitlis Yöresi Folklor Ürünleri ve Sosyal Normlar – Maddî Kültür*, Konya (Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü bitirme tezi).
- KELEŞ, Dilek (1996), *Türk Adbilimi Bibliyografyası*, Ankara (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- MUŞMAL, Hüseyin (2005), *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Beyşehir ve Çevresi'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1790-1864)*, Konya (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış doktora tezi).
- ÖNAL, Mehmet Naci (2002), *Muğla Efsâneleri (Araştırma – İnceleme)*, Muğla.
- ÖNDER, Mehmet (1995), *Efsâneler – Destânlar – Hikâyeleriyle Şehirden Şehire Anadolu*, Ankara.
- ÖNDER, Mehmet (1972), *Şehirden Şehire I*, İstanbul.
- ÖNDER, Mehmet (1974), *Şehirden Şehire III*, İstanbul.
- ÖZEN, Kutlu (2001), *Sivas Efsaneleri*, Sivas.
- SAKAOĞLU, Saim (1984), "İnsan Adlarından Kaynaklanan Yer Adlarımız", *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri 11-13 Eylül 1984 Ankara*, Ankara, 259-264.
- SAKAOĞLU, Saim (2003), *101 Anadolu Efsanesi*, Ankara.
- SAKAOĞLU, Saim (2006), "Akşehir'de Anlatılan Aslana Binme-Duvarı Yürütme Efsanesinin Motifleri Üzerine", *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Tuncer Baykara'ya Armağan / Tarih Yazıları* (hzl. Akif Doğru), İstanbul, 432-444.
- TEKİN, Yusuf (1993), *Bozkır (Konya) ve Çevresinin Folkloru*, Konya (Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü yayımlanmamış bitirme tezi).
- TERKEŞLİ, Dilek (2000), *Kayseri Üzerine Efsaneler*, Konya (Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü yayımlanmamış bitirme tezi).

parlak, kullanışlı kılıç” olarak açıklamış; *üz*'ün yani *yağ*'ın “iyi imal edilmiş”, “parlak”, “temiz” ve “cilalı, sırlı, parlak” anlamlarına gelebileceğini örnek verilerle göstermiştir (126_{02:03}, 329. s.).

asan- (V. 60^b-02 ve başka yerler): Önceki araştırmacılarca farklı şekillerde okunan ve yorumlanan bu sözcüğü Kaçalın, *asan-* (< *yas-a-n-*) okuyup “açılmak, yayılmak” olarak anlamlandırıyor (147_{05:02}. s.).

cebe (V. 62^b-04, 99^b-10): Kaçalın, önceki araştırmacılarca *cübbe* okunan sözcüğü, *cebe* “zırh, giyim” (< Mo. *cébe*) yerine bir müstensih yanlışı kabul ediyor (165_{09:04}, 311. s.).

geber (V. 62^b-04): Yazmada *geyer* biçiminde yazılmış olan sözcük, *geber* “zırh, giysi” (< Fa. *gabar*) yerine bir müstensih yanlışı sayılmıştır (165_{09:04}. s.).

uḫsa- (V. 63^a-13, 70^a-08, 99^a-10): Daha önce /o/ ile okunan “övmek” anlamındaki bu eylemi Kaçalın, /u/ ile okuyor ve bunu da *uḫ* “kabile, soy, aile” sözcüğüne bağlıyor (“Dizin”deki *oḫsa-* (287. s.) ve “Sözlükçük”teki *oḫsa-* < *oḡ-*uḫ*+*a-* (324. s.) dikkatsizlik olsa gerek). *Hürşîd-Nâme*'deki *şoyla-* “övmek” eylemi de buna tanık gösterilip şöyle bir sıralama yapılıyor: *uḫsa-* “ailesini övmek”, *şoyla-* “sülalesini övmek”, *boyla-* “kabilesini övmek” (167_{11:01}. s.). Bu açıklamalar doğru ise, “*ailesini övmek” > “övmek” anlamındaki *uḫsa-* eylemini “*aşlına benzemek” > “benzemek” anlamındaki *uḫsa-* eylemiyle birleştirebiliriz. Buna göre sözcük /u/ ile okunmalıdır. Kaçalın'ın belirttiği Kzk., Nog. *uḫsa-*, Bşk. *oḫsa-*, Tat. *oḫsa-*; Alt. *uḫ* “soy, kabile, boy, cins” < Mo. *ug* “temel, taban, kök, asıl; kaynak, öz, orijin; başlangıç, kök; özet; aslında, aslen, kaynak(ça), temel olarak, kökten”, Tuv. *uḫ* “boy, kabile, soy” verilerine Uyg. (Br.) *ūhūs*, *uḫuz* “soy, kabile”, Orh. *uḡuḫ* ay., Yak. *ūs* “soy, nesil, kuşak; tür; cins”, Dol. *ūs* “aile, soy”, Çuv. *yīh* “aile, akraba, nesil, soy, kabile, ırk” (< *uḫ) biçimlerini de ekleyebiliriz (Tekin, 2005: 323). Tü. (ağız) *oḡuḫ* “erkek çocuk” (DS IX: 3272^a) ve *öḡüḫ* “torun” (DS IX: 3323^b) sözcükleri ise Li'nin belirttiği gibi eski bir *uḡuḫ'a gidiyor olabilir (Li, 1999: 53-54). Yine Tü. (ağız) *oḫsa-*, *oḫsa-* “benzemek, andırmak”, *oḫsaḫ* “benzeyiş”, *oḫsat-* “benzetmek, yansılama” (DS IX: 3273^a), *ōsa-* “benzemek” (DS IX: 3291^b), *ōsaḫ* “benzer”, *ōsaḫırak* “az benzer, andırır”, *ōsat-* “benzetmek” (DS IX: 3292^a) sözcükleri de eski bir **uḫsa-*/*uḡsa-* biçimlerinden gelir (krş. Tü. *doḡ-* “doğmak” < ET *tuḡ-* ay.). CC *oḫsa-*, *oḫsa-*, *ovsa-* “benzemek”, *oḫsaḫ*, *oḫsaḫ* ~ *uvsaḫ* “benzer” sözcüklerini ise daha sonra Tatarca ve Başkurtçadaki *u > o* ünlü değişmesinin ilk örneklerinden kabul edebiliriz (Tekin, 2005: 323); krş. CC *öḡüz* “ırmak” < *üḡüz (SUyg. *üḡüs* “ırmak”, Mo. *üyer*, *üyir* “su taşması, tufan”), *kümiş* ~ *kömiş* “gümüş”, *kün* ~ *kön* “gün” (Tekin, 1996: 180). Ancak, yukarıdaki açıklamalara rağmen, *Dede Korkut*'taki sözcüğü *oḫsa-* “övmek” (< ET *oḫsa-* “okşamak, sevmek; sakinleştirmek, yatıştırmak” (Clouston, 1972: 97^a), DLT “nazikçe konuşmak” (Dankoff ve Kelly, 1985: 44)) okuma olasılığı da bulunmaktadır: “okşamak, sevmek” > “övmek” biçiminde bir anlam genişlemesi düşünülebilir.

Çalışmanın en zengin ve en ilgi çekici bölümü, hiç şüphesiz, metindeki sorunlu sözlerin tartışıldığı (400'ün üzerinde söz), yazarın ileri sürdüğü türlü okuma-açıklama

önerilerinin, yalnız Türk dilleri (ve Altay dilleri) çerçevesinde değil dünya dillerinden de veriler kullanılarak aktarıldığı “Açıklamalar” bölümüdür. Burada açıklaması yapılan sözcüklerin, çoklukla, türetim yönlerinin ele alındığı dikkati çekmektedir. Bu bağlamda ele alınan sözcükleri, yalnızca *Dede Korkut* metni ile ilgili görmek doğru olmaz. Yapılan açıklamaların, en geniş anlamı ile, Türk dilinin biçimbilimine yönelik olduğu gözlerden kaçmamaktadır. Yazar bu yolda, oldukça zengin bir malzeme kullanmış, sayısız örneklerle önerilerini güçlendirmek istemiştir. 73 sayfalık “Kaynaklar” da sorunların ne kadar değişken ve derinlemesine işlendiğinin bir göstergesi olmalıdır. Örneğin *etmek* “ekmek” maddesinde (140_{04:09}. s.), *ötmek* gibi ikincil biçimler örneklerle açıklanmış; sözcüğün eylem kökünden türemeyip ad kökünden türemesi gerektiği doyurucu bir biçimde ortaya konmuştur. Bu yolda Farsça, Arapça ve Moğolca veriler de kullanılmıştır. {+mAk} ekiyle ilgili olarak Türk dil ve lehçelerinden sayısız örnek verilmiştir. Örneklerde tartışmaya değer görülen sorunlar da ayrıca ele alınmıştır. *etmek* > *ekmek*’teki ses değişimiyle ilgili ilginç örnekler de peşi sıra gelmektedir.

Bu bölümdeki, *çocuk* “küçük çok” (yani çocuk) < *çök+çuk (128_{02:06}. s. Yazarın bu maddedeki *ocağ* “ateşlik” < *öt+çağ türetmesinde “Bugün niye *ocağ*?” sorusuna şu örnekler verilebilir: DLT *köçük* “but, kalça” < *kötçük, KB *oğacı* “davetçi” < *oğatçı; krş. KB *oğatçı* ay. (Erdal, 2004: 113)), *köster-* < *kös-ter-*, **kös-* “uzatmak” (145_{04:12}. s.), *şancağ* < *şan+çağ* “sanlık, unvanlık” (201_{24:05}. s.), *ağuz* “ilk süt” < *āk üz* “ak yağ” (216_{37:11}. s.), *ét-* < *élt-* (269_{88:10}. s.) ve batı dillerindeki *alkohol* < Ar. *al-kuhl* < *al-gül* “sebeb-i helâk olan nesne, afet ü dâhiye, müzîl-i akl” (275_{94:01}. s.) örnekleri yeni türetme önerilerinden yalnızca birkaçıdır. Açıklamalar bölümü, böylesi pek çok sözcüğü ele alıp ilginç yaklaşımlar getirmektedir.

“Metin”den bir seçki yapılarak hazırlanan “Sözlükçük”te, maddebaşı için verilen karşılıklardan *eğik* olanları hem yazma ayrılığını hem de metinden elde edilebilen karşılıkları yansıtmaktadır. Maddebaşlarının kökenleri ve türeyiş biçimleri de gösterilmiştir. İlginç bulduğum bazı türetmeleri buraya aktarmak istiyorum: *alda-* “aldatmak” < *āl+da-* (308^a. s.) (275_{94:09}. sayfaya göre *āl* “kırmızı”), *alkış* “bereket” < **alk+ış* (308^a. s.), *argış* “kervan, bezirgân başı” < **argı+ş* (308^a. s.), *birak-* “katmak” < *bir-a-k-* (310^a. s.), *bulut* “(düşte) devlet” < *bū+l+ı-t* (310^b. s.), *eyle-* “etmek” < **ey+le-* (314^b. s.), *gine* “ahir, sonra, bir daha” < *ké:+dın+e* (315^b. s.), *imrence* “imrendik” < *im+r+e-n-ce* (318^a. s.), *şamu* “hepsi, topu” < *şam-uğ* < *şam-* “toplanmak” (319^a. s.), *şocın-* “sakınmak, çekinmek, kaçınmak; ürkmek, huylanmak; korunmak; gücenmek, alınmak; kuşkulanmak; üşenmek; sıkılmak” < *kūç+i-n-* (321^b. s.), *oğul* “ayal” < *oğ+ı* (324^a. s.), *şemiz* “(hayvan için) besili, tavlı, çevik” < **sem+ız* ≈ Ar. *samm* “sade yağ” (326^a. s.), *şakı-* “çakmak” < *şavk+ı-*, Ar. *ş-v-k* (327^a. s.), *toğra-* “doğramak” < *toğ+r+a-* “tokur tokur vurmak” (328^a. s.), *torgay* “kırmızımsı gagası, siyah göğsü, değişik ötüşleri olan tarla kuşu. *Pyrennean lark, Aldaula calandra*” < **torı+ğa* (328^a. s.), *ulu* “baş, büyük” < *ül+ğ* (328^b. s.), *üst* “üzeri, bel” < **üz+ıt* (329^a. s.), *yaban* “kumlu, bataklık yer; bozkır, çöl” < *yap+aη* (329^b. s.), *yalabı-* “(ateş) ışılamak” < *yal+a-p+ı-* (330^a. s.), *yarçı-* “onmak” < **yal+çı-* (330^a. s.) vb. vb.

Aşağıdaki türetmelere de, başka olasılıkları dikkate sunmak için yer veriyorum:

Demür-kaşu < *tém-ür “keser”, *kaş+’ğ* (312^b. s.) → *kaş+’ğ* anlaşılamiyor, yoksa *kaş-’ğ* mi?

dutam “tutam, 10,¹⁶ sm.’lik uzunluk ölçüsü” < *tu-t-am* (313^b. s.) → *dutam* < **tuta-* *m*; krş. DLT, KB *tutaşı* “her zaman, sürekli” < *tuta-ş-i. **tuta-*, *tut-* eyleminin iki heceli daha eski biçimi olmalı (Erdal, 1991: 343; Tekin, 2000: 10; 2003: 330-31).

götür- “kaldırmak, açmak, taşımak, almak, çekmek” < *kö-tiir-* (316^b. s.) → *götür-* < **köt-ür-*; krş. Yak. *köt-* “uçmak; gitmek; atlamak, zıplamak”, Az. *göt-* “kalkmak, yükselmek”. Ayrıca KB *kötki* “tepe, tepecik” < *kötgi < *köt-gi (Erdal, 1991: 322, 718).

güzel “kara, gökçek” < *kūs+e-l* (316^b. s.) → *güzel* < Skr. *kuśala* “iyi, uygun” (Erdal, 1991: 26; 2004: 135).

oķı- “çağırarak, kığırarak” ~ *oķu-* “çağırarak” < *oķ-ı-* (324^b. s.) (krş. KKZLT *oķ-* “okumak”) (193_{21:01}. s.) → *oķı-* < **o+ķı-*; krş. DLT *o ~ u* çağrı için verilen seslenme, karşılık (Erdal, 1991: 468).

öğren- “görmek” < *ögür+e-n-* (324^b. s.) → *öğren-* < **ög+re-n-*. H. Aydemir bu eski görüşü yeniden gündeme getirmiştir (Aydemir, 2003: 117-19).

şıçra- “zıplamak” < *sırçır+a-* / *sırşır+a-* / *sırsır+a-* (326^a. s.) → *şıçra-* < **saçra-* < *saç-ra-*, *saç-* “dağıtmak, yaymak, saçmak, serpmek”; krş. Uyg. *saçıra-* “fişkırmak, püskürtmek, kıvılcım saçmak, sıçramak”, DLT *saçra-* ay., *saçğır-* “sıçratır gibi yapmak” < *saç-ğır-*, krş. bir de Mo. *saçu-* “saçmak, yaymak, bölmek, ayırmak; serpmek, ekmek, dağıtmak, püskürtmek”, *saçura-* “saçılmak, yayılmak, serpilmek, dağılmak; gönderilmek, dışa yayılmak, neşredilmek; ışın veya ısı hâlinde yayılmak; serpilmek, ekilmek” (Clouston, 1972: 798^a; Dankoff ve Kelly, 1985: 151; Erdal, 1991: 539; Tekin, 2003: 340, 343; Lessing, 2003: 1018^a, 1018^b).

toz “toz” < *töz* (328^a. s.) → *toz* < *töz* < Kıtañ **to’us* < **to’usⁱ* < **toyusi(n)*; krş. Mo. *toyosun* “toz; zerre, atom” (Aydemir, 2003: 122-24; Lessing, 2003: 1262^b).

yurt “eski izler, ören” < *yür-ut < *ür-* < *hür-* “vurmak; koymak, bırakmak” (331^b. s.) → *yurt* < *yür-t; krş. Hlç. *yuor-* “oturmak, bir yerde kalmak” (Tezcan, 1975: 83; Erdal, 1991: 310).

Sonuç: Kaçalin, okuyup anlamlandırma bakımından çok zor olan bir metnin sorunlu sözcüklerine yeni okuma-anlamlandırma önerileri getirmiş, bu önerilerini de sunduğu zengin malzeme ile desteklemiştir. “Açıklamalar” ise metin aracılığıyla Türk dilinin biçimbilimine yönelik pek çok sorunlu sözcüğü tartışmaktadır. Bu yönüyle kitap, “Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü”ne geniş bir katkı da sağlamaktadır. Yazarı, böylesine güç bir işi başarıyla gerçekleştirdiği için kutluyor ve alanla ilgili yeni çalışmalarını merakla beklediğimizi belirtmek istiyorum.

KAYNAKÇA

- AŞIROV, Annagurban, (1997), *Kitabı Dedem Gorkut ve Hekayattı Oğuznameyi Gazan Beg ve Gayrı*, Aşgabat.
- AYDEMİR, Hakan, (2003), "Altaic etymologies: *töz, toprak, toynosun*", *Turkic Languages* 7/1: 105-43.
- CLAUSON, Sir Gerard, (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford: Oxford University Press.
- DANKOFF, Robert ve James KELLY, (1985), *Maḥmūd al-Kāşgarī: Compendium of the Turkic Dialects (Dīwān Luyāt at-Turk)*, III, Cambridge: Sources of Oriental Languages and Literatures 7, Turkish Sources VII.
- ERDAL, Marcel, (1991), *Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon*, I-II, Wiesbaden: Turcologica 9.
- , (2004), *A Grammar of Old Turkic*, Leiden-Boston: Brill.
- ERGİN, Muharrem, (1958), *Dede Korkut Kitabı I. Giriş - Metin - Faksimile*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınlarından - Sayı: 169.
- , (1963), *Dede Korkut Kitabı II. İndeks - Gramer*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları - Sayı: 219.
- GÖKYAY, Orhan Şaik, (1973), *Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları.
- KAÇALIN, Mustafa S., (2006), *Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuz-nâmesi Hikâyet-i Oğuz-nâme-i Kazân Bég ve Gayrı -Metin ve Açıklamalar-*, İstanbul, Ocak 2006: Kitabevi 288.
- LESSING, Ferdinand D., (2003), *Moğolca-Türkçe Sözlük 1: A-N, 2: O-C (Z)*, Çeviren: Günay Karaağaç, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 829/1.
- Lİ, Yong-Söng, (1999), *Türk Dillerinde Akrabalık Adları*, İstanbul: Simurg. Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 15.
- TEKİN, Talat, (1996), "Zieme, Peter, *Altun Yaruq Sudur, Vorworte und erste Buch (=BT XVIII)*. (Berlin Brandenburgische Akademie der Wissenschaften Akademienvorhaber Turfanforschung), Brepols 1996", *Türk Dilleri Araştırmaları* 6: 177-82.
- , (2000), "Ana Türkçe'de z'leşme ve ş'leşme", *XIII. Dilbilim Kurultay Bildirileri 13-15 Mayıs 1999*: 1-12. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- , (2003), "Relics of Altaic Stem-Final Vowels in Turkic", *Makaleler I. Altayistik* (Yayıma Hazırlayanlar: Emine YILMAZ - Nurettin DEMİR): 327-46. Ankara: Grafiker Yayıncılık: 11.
- , (2005), "On the history of the Labial Vowel Shifts in Tatar and Bashkir", *Makaleler III. Çağdaş Türk Dilleri* (Yayıma Hazırlayanlar: Emine YILMAZ - Nurettin DEMİR): 317-27. Ankara: Grafiker Yayıncılık: 11.
- TEZCAN, Semih, (1975), *Eski Uygurca Hsüan Tsang Biyografisi, X. Bölüm*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Doçentlik Tezi.
- , (2001), *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*, İstanbul: Yapı - Kredi Yayınları - 1457. Edebiyat - 394.
- ve Hendrik BOESCHOTEN, (2001), *Dede Korkut Oğuznameleri*, İstanbul: Yapı - Kredi Yayınları - 1441. Kâzım Taşkent Klasik Yapıtlar Dizisi - 39.
- TÜRK DİL KURUMU, (1979), *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü IX (L-R)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları - Sayı 211/[1]-12.